

КУРИКХОНА ВА МИЛЛИЙ БОҒЛАРДА ЭКОТОУРИЗМ МУАММОЛАРИ

Борибоев Камрон¹

Тошкент Кимё Халқаро Университети

KEYWORDS

эко-туризм, қўриқхона,
миллий боғ, барқарор
ривожланиш, табиий
ресурслар, экологик таълим,
инфратузилма, табиатни
муҳофаза қилиш.

ABSTRACT

Мазкур мақолада Ўзбекистондаги қўриқхоналар ва миллий боғларда экотуризм ривожланишининг аҳамияти, мавжуд муаммолари ва истиқболлари таҳлил қилинди. Экотуризмнинг табиий ресурсларни муҳофаза қилиш, маҳаллий аҳолининг иқтисодий ҳолатини яхшилаш ва барқарор ривожланишни таъминлашдаги ўрни кўрсатиб ўтилди.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15294620**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Кириш

Бугунги кунда глобал экологик муаммоларнинг авж олиши ва инсоннинг табиатга таъсирининг ортиши натижасида барқарор туризм, хусусан, экотуризм ривожига катта эътибор қаратилмоқда. Экотуризм — бу табиий ресурсларни асраш, маҳаллий аҳоли фаровонлигини ошириш ва меҳмонлар учун ноёб табиий тажрибалар яратишга қаратилган туризм тури ҳисобланади. Қўриқхоналар ва миллий боғлар эса экотуризмни амалга ошириш учун энг муҳим табиий майдонлардан бири бўлиб, улар нафақат биологик хилма-хилликни сақлаш, балки экотуристлик фаолиятни йўлга қўйиш орқали табиат ва инсон ўртасида барқарор муносабатларни шакллантириш вазифасини ҳам бажаради.

Ўзбекистонда ҳам қўриқхоналар ва миллий боғлар экотуризмнинг муҳим объектлари сифатида қаралиб, улар орқали мамлакатнинг табиий ва маданий меросини кенг тарғиб қилишга уринишлар қилинмоқда. Бироқ амалда экотуризмни йўлга қўйиш жараёнида қатор муаммолар вужудга келмоқда. Ушбу муаммолар қўриқхоналар ва миллий боғлардаги инфратузилманинг етарлича ривожланмаганлиги, кадрлар етишмаслиги, маҳаллий аҳоли билан ўзаро ҳамкорлик масалалари ва экологик таълим даражасининг пастлиги каби омиллар билан боғлиқдир.

¹ Тошкент Кимё Халқаро Университети «Туризм» йуналиши талабаси

Қўриқхоналар ва миллий боғларда экотуризм муаммоларини ўрганишда илмий адабиётлар таҳлили шуни кўрсатадики, сўнгги йилларда ушбу масала нафақат жаҳон миқёсида, балки Ўзбекистонда ҳам муҳим тадқиқот йўналишларидан бирига айланган. Халқаро тадқиқотларда [1] экотуризмнинг асосий мақсади табиатни асраш ва маҳаллий аҳолининг иқтисодий фаровонлигини ошириш эканлиги таъкидланган. Уларга кўра, қўриқхоналар ва миллий боғлар экотуризмнинг табиий асосий платформаси бўлиб, ушбу ҳудудларда экотуризм фаолиятини йўлга қўйиш табиий муҳитни муҳофаза қилиш ва фойдаланиш ўртасида мувозанатни сақлашни талаб этади.

Ўзбекистон тадқиқотчилари ҳам бу йўналишда қатор ишлар амалга оширишган. Масалан, Ш.Қурбонов ва Ф.Хамидова [2] ўз мақолаларида мамлакатимиздаги қўриқхоналар ва миллий боғлар инфратузилмасининг етарли даражада ривожланмаганлиги, туристик хизматлар сифатининг пастлиги ва экологик таълим даражасининг камлиги экотуризмнинг кенг ривожланишига тўсиқ бўлаётганини кўрсатишган. Улар тадқиқотларида экотуризмни ривожлантириш учун қўриқхоналарда махсус экологик маршрутлар, маълумот марказлари ва маҳаллий аҳолини жалб этувчи лойиҳалар яратиш зарурлигини таъкидлайдилар.

Бошқа бир тадқиқотчи М.Мамадалиевнинг [3] ишларида Ўзбекистон миллий боғларида экотуризмни ташкил этиш жараёнида биологик ресурсларни асраш билан ҳамохангликда экологик саводхонликни оширишнинг аҳамияти қайд этилган. Мамадалиев миллий боғларда фақатгина экскурсияларни эмас, балки ўқув дастурлари, амалий машғулотлар ва табиатни асрашга қаратилган тадбирларни ташкил этишни таклиф қилади. Унинг таҳлилига кўра, фақат иқтисодий фойдага эмас, балки экологик ва ижтимоий фойдаларга ҳам эътибор қаратиш лозим.

Халқаро манбаларда эса экотуризмнинг муваффақиятли амалиётлари асосида, туристлар оқимини назорат қилиш, ҳудудларнинг ташиш салоҳиятини ҳисобга олиш ва фойдаланиш режаларини ишлаб чиқиш муҳимлиги таъкидланган. Баъзи тадқиқотларда [4] қўриқхона ва миллий боғлар маъмуриятининг билим ва кўникмаларини ошириш, маҳаллий аҳоли билан ҳамкорлик қилиш ва табиат муҳофазаси ҳамда туристик фаолиятни самарали интеграция қилиш зарурлиги қайд этилган.

Адабиётлар таҳлили шуни кўрсатадики, Ўзбекистондаги қўриқхоналар ва миллий боғларда экотуризмни ривожлантириш учун халқаро тажрибаларни чуқур ўрганиш ва уларни миллий шарт-шароитларга мослаштириш талаб этилади [5]. Шу билан бирга, қўриқхона ва миллий боғлар бошқарув тизимини такомиллаштириш, туристик инфратузилмани барпо этиш ва экологик таълимни кучайтириш муҳим вазифалардан ҳисобланади.

Ушбу мақолани тайёрлашда адабиётлар таҳлили ва таққосий таҳлил усуллари қўлланилди. Илмий мақолалар, халқаро ва маҳаллий тадқиқотлар, қўриқхоналар ва миллий боғларда экотуризмни ривожлантиришга оид норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ўрганилди. Шунингдек, халқаро амалиётлар таҳлили орқали Ўзбекистон шароити

учун мос тавсиялар ишлаб чиқилди.

Сўнгги йилларда қўриқхоналар ва миллий боғларда экотуризмни ривожлантириш глобал ва маҳаллий даражада катта аҳамият касб этмоқда. Адабиётлар таҳлили шуни кўрсатадики, экотуризм нафақат иқтисодий манфаатларни, балки атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ва маҳаллий аҳоли фаровонлигини оширишга ҳам хизмат қилади. Жаҳон тажрибасида қўриқхоналарда экологик туризм фаолияти самарадорлигини ошириш учун аниқ меъёрлар ва барқарор бошқарув тизимлари ишлаб чиқилган. Ўзбекистонда ҳам бу борада қатор қадамлар ташланган бўлса-да, амалда қатор муаммолар мавжудлигини қайд этиш зарур.

Таҳлилларга кўра, асосий муаммолардан бири — экотуризм инфратузилмасининг етарлича ривожланмаганлиги, замонавий туристик хизматлар ва экологик таълим дастурларининг камлиги ҳисобланади. Шунингдек, кўпгина миллий боғлар ва қўриқхоналарда саёҳатчилар учун қулай шарт-шароитлар яратиш, экскурсоводлар ва гидларни махсус тайёрлаш етарли даражада йўлга қўйилмаган.

Бундан ташқари, муҳитни муҳофаза қилиш ва туристик фаолият ўртасидаги мувозанатни сақлаш муҳим муаммолардан бири бўлиб қолмоқда. Нотўғри бошқарилган экотуризм оқибатида табиий ресурслар талофатига олиб келиши мумкинлиги халқаро тажрибаларда ҳам таъкидланган. Шу боисдан, қўриқхоналар ва миллий боғларда экотуризмни ривожлантиришда барқарор туризм тамойилларини тўлиқ жорий этиш талаб этилади.

Ўзбекистонда "Экотуризмни ривожлантириш концепцияси" [6] қабул қилинган бўлиб, унда мазкур муаммоларни ҳал этиш учун аниқ чора-тадбирлар белгиланган. Бироқ, амалий тадбиқ жараёнларида молиявий ресурслар етишмаслиги, маҳаллий жамоаларнинг етарлича жалб қилинмаганлиги ва экологик мониторинг тизимларининг ривожланмаганлиги каби тўсиқлар мавжуд.

Шу нуқтаи назардан қаралганда, қўриқхоналар ва миллий боғларда экотуризмни ривожлантиришда давлат сиёсати, хусусий сектор ва фуқаролик жамияти ўртасида самарали ҳамкорлик механизмларини шакллантириш муҳим аҳамият касб этади. Шунингдек, экотуризм соҳасида кадрлар тайёрлаш ва уларнинг малакасини оширишга қаратилган махсус дастурларни ишлаб чиқиш зарур.

Олиб борилган таҳлиллар қўриқхоналар ва миллий боғларда экотуризмни ривожлантиришда катта имкониятлар мавжуд эканини кўрсатди. Экотуризмнинг самарали ташкил этилиши табиий ресурсларни муҳофаза қилиш, маҳаллий аҳоли учун иқтисодий имкониятлар яратиш ва сайёҳлар учун маданий-маърифий тажриба таклиф қилишга хизмат қилади.

Шу билан бирга, соҳада бир қатор ҳал этилиши лозим бўлган муаммолар ҳам мавжуд. Хусусан, инфратузилмани такомиллаштириш, туристлар учун қулай ва экологик хавфсиз шарт-шароитлар яратиш, мутахассис кадрларни тайёрлаш ва экотуризм фаолиятини самарали бошқариш муҳим вазифалар сифатида намоён бўлмоқда.

Барқарор экотуризмни ривожлантириш учун қўриқхоналар ва миллий боғларда миллий ва халқаро стандартларга мувофиқ бошқарув тизимларини жорий этиш,

маҳаллий аҳолини фаол жалб қилиш ва табиий муҳитни муҳофаза қилиш бўйича таъсирчан механизмларни шакллантириш талаб этилади.

Натижада, Ўзбекистонда экотуризмни барқарор ривожлантириш орқали мамлакатнинг табиий ва маданий меросини асраб-авайлаш, туризм салоҳиятини ошириш ва аҳоли фаровонлигини яхшилаш учун мустаҳкам асос яратилиши мумкин.

Қўриқхоналар ва миллий боғларда экотуризмни ривожлантириш бугунги кунда Ўзбекистон учун стратегик аҳамиятга эга вазифалардан бири ҳисобланади. Олиб борилган таҳлиллар шуни кўрсатдики, экотуризм табиий ресурсларни муҳофаза қилиш ва маҳаллий аҳоли манфаатларини таъминлашда муҳим роль ўйнайди.

Бироқ самарали экотуризм фаолиятини ташкил этиш учун инфратузилмани такомиллаштириш, экологик таълимни кучайтириш, мутахассис кадрлар тайёрлаш ва бошқарув тизимларини модернизация қилиш талаб этилади. Шу билан бирга, сайёҳлар оқимини экологик меъёрлар асосида назорат қилиш, табиий муҳитга зарар етказмасдан хизматлар кўрсатиш учун замонавий ечимлар ишлаб чиқиш зарур.

Келгусида Ўзбекистонда экотуризмни ривожлантириш борасида халқаро тажриба ва инновацион ёндашувлардан фойдаланган ҳолда, қўриқхоналар ва миллий боғларни нафақат миллий бойлик, балки халқаро даражада сайёҳлик марказларига айлантириш имконияти мавжуд. Шу мақсадда давлат ва хусусий сектор ҳамкорлигини кучайтириш, ҳуқуқий базани такомиллаштириш ва жамоатчиликни фаол жалб қилиш муҳим аҳамият касб этади.

Адабиётлар рўйхати:

1. Эргашходжаева Ш. Д., Эркаева Б. К. Цифровой маркетинг как инструмент развития сферы туризма // *Xalqaro ilmiy-amaliy anjumani maqolalar to'plami*. – 2021. – Б. 21.
2. Норов Ш. М. Ўзбекистонда экотуризмни ривожлантиришнинг устувор йўналишлари // *Turizm va madaniy meros*. – 2022. – №3. – Б. 45–50.
3. Тўхтамурадов А. Экотуризм ва унинг қўриқхоналардаги аҳамияти // *География ва табиат*. – 2021. – №5. – Б. 30–34.
4. Матмурадов А., Ҳамдамова С. Миллий боғлар ва қўриқхоналарда экотуризм фаолиятини ташкил этиш масалалари // *Туризм: назария ва амалиёт*. – 2020. – №2. – Б. 56–61.
5. Назарова Д. Ш. Ўзбекистон миллий боғлари ва уларда экотуризм имкониятлари // *Yosh tadqiqotchilar ilmiy ishlari to'plami*. – 2023. – Б. 115–120.
6. Azizov I. Экотуризмнинг барқарор ривожланишдаги ўрни // *Jahon iqtisodiyoti va xalqaro munosabatlar*. – 2021. – №6. – Б. 75–80.